

INNOVATIVE
WORLD

$$\left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2 = \left(\frac{a_1}{a_2}\right)^3$$

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA
INNOVATSIYALAR

NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2025

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998945668868

<https://innoworld.net>

INNOVATIVE
WORLD

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN
KONFERENSIYASI TO'PLAMI

2-JILD 2-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

ABDULLA QODIRIYNING “MEHROBDAN CHAYON” ROMANIDA PORTRET JANRI UNSURLARI TAHLILI

Berdiyeva Malika Abdukaxxorovna
ToshDUTAU 2- boskich tayanch doktorant

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada portret janri va uning o'ziga xos xususiyatlari, portret janrida ijod qilgan pedagog rassomlar haqida va yozuvchi Abdulla Qodiriyning “ Mehrobdan Chayon” romanida qahramonlar portretini yaratish mahorati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: portret, janr, dinamika, yuz qismlari

Portret janri – insonning ichki ruxiy olami bilan bog'langan holda aniq bir obraz yaratilishi portret san'ati deb yuritiladi. Tasviriy san'atning asarlarini yaratishda portret rangtasvir ishlashda insonning to'la gavdasi, yarmi yoki yuz qiyofasining faqat o'zi ham bo'lishi mumkin. Portret yaratish o'ziga xos murakkab jarayon bo'lib, insonning anatomik tuzilishidan tortib ichki ruhiy, ma'naviy, shuningdek, tashqi ko'rinishidagi barcha jihatlarini aks ettirishi bilan san'at darajasidagi asar bo'lishi mumkin. Portretchi rassom odamlarga xos turli harakatlarni his qila bilmog'i, ayniqsa, odamning qiyofasidagi samimiylilik yoki soxta jihatlarini tasvirlay bilish qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak. O'zbekiston xalq rassomi akademik Malik Nabiyeov buyuk siymolar obrazini o'ziga xos talqin eta olgan iste'dodli mo'yqalam sohibidir. Uning «Amir Temur» portreti fikrimiz dalilidir. Buyuk Sarkardaning, taxtda o'ychan qilichga qo'llarini qo'yib o'tirgan holati mohirona tasvirlangan. Uning yurt tinchligi, xalq farovonligini o'ta ziyraklik bilan mushoxada etayotganligi ishonarli ko'rsatilgan. Boshidagi shohlik toji barvasta qomatlariga juda mos tushgan. Uning nihoyatda qattiq qo'lligi, dovyurak va abjirligi, o'ta zakovatligi yuzidagi qiyofada o'z ifodasini topgan. Inson obrazini yaratish – tasviriy san'atda eng murakkab jarayon hisoblanadi. Tasviriy san'atning portret janri insonning ma'naviy qiyofasini o'zida ifodalashi bilan san'atning boshqa turlaridan bir muncha farq qiladi. Tasviriy san'atning asarlarini yaratishda portret rangtasvir ishlash orqali inson obrazini mohirona ko'rsata olgan buyuk rassomlar qatoriga *Kamoliddin Behzod, Leonardo da Vinchi, Rembrandt*, shuningdek, o'zbek rassomlaridan *Abdulxaq Abdullayev, Rahim Axmedov, Chingiz Axmarov, Malik Nabiyeov* va boshqa bir qancha rassomlarni kiritish mumkin. Tasviriy san'atning asarlarini yaratishda portret rangtasvir ishlashi ko'rinishini sharqda *qiyofa ilmi* deyishgan va u bilan shug'ullanish man etilmagan. Masalan, Muhammad alayhissalomning «Utlub ul-xayri min hison il-vujuh» hadislarida bir misol keltirilgan va uning mazmuni quyidagicha: «Sizlar yaxshilikni chiroyli yuzlilardan qidiringlar». Inson qiyofasini obrazli tasvirlash – bu juda qiziqarli san'at bo'lib, u insonlarning

yuzi, a'zolari, tuzilishi, rangi, inson tanasini harakat- xolatlari, kulishi, uxlash holati kabilardan uning psixologik xarakterini kompozitsiyasini topishga o'rgatadi. Xitoy va Ovroqada inson qiyofasini o'qish san'ati mavjud, u qadimdan to shu kunlargacha davom etib kelmoqda. Har bir insonning fe'l-atvoriga bog'liq holda tashqi ko'rinishi berilar ekan. Ko'zi, qoshi, yuzi, umuman, chehrasi ichki olamiga monand bo'ladi. Shuning uchun yuzini tasvirlashda odam fe'l-atvorini yanada chuqur o'rganish, ilmiy tadqiqotlar olib borish zarur. Chizg'ilarni qalbdan yuritish buyuk bir san'atdir.

Maxdum bo'ychan, olago'sht, siyrak mo'y, oq tan, istarasi issig' bir domla edi. Yoshi ellikdan oshgan, soch va soqolida birmuncha oqlar ko'rinar edi. Kishi bilan so'zlashkanda ayniqsa, bir narsadan taajjublanganda siyrak va lekin to'g'ri, baquvvat o'skan soqolini tutamlab, o'ng ko'zini biroz qisib qarar, odat qilg'anidan bo'lsa kerak, gap orasida "habba" degan so'zni ko'proq ishlatar edi.

Ko'rinib turibdiki, Solih maxdum obrazini tasvirlashda yozuvchi A. Qodiriy so'zlarni o'rnida qo'llash bilan uning dinamik holatini, alohida karakterli holatini mohirona aks ettirgan. Bizning fikrimizcha, bunday maxsus psixologik holatni tasvirlash jarayonida psixologiya san'ati ham ijobiy ta'sirini o'tkazgan. Rassom inson qiyofasini rangtasvir orqali ifodalasa, yozuvchi A. Qodiriy asosiy diqqatini bo'yoqdor so'zlarga qaratgan. " Mehrobdan chayon" romanining nomlanishida ham bunday uslub yaqqol ko'zga tashlanib turadi.

"L. N. Tolstoy o'z asarlarida odamning ruhiy holatini ifodalovchi ko'rinishlarning 85 xilini va kulishning 97 xilini tasvir etgan".

Nigor oyim qisqa bo'yliq, pista po'choq targ'il ko'zlik, zarcha tanlik, yuzidagi onda-sonda chechak o'runlari bo'lmag'anda husndor bir xotin edi.

Psixolog P. M. Yakobson tomonidan ishlangan rasmlardan ko'rinadiki, odamning aftidagi qiyofa, asosan, lablar, qosh, va ko'z o'zgarishlarining bir-biriga nisbatan turlicha holatiga, shuningdek ko'zning qanchalik chaqnab turishiga bog'liqdir". Psixologiyada ko'zdagi rangdor pardaning rangi odamda hayotiy kuchlar bor-yo'qligini ko'rsatadi: qora, jigarrang va yashil ko'z pardasi – jo'shqinlikdan, g'ayratdan; moviy rang- ta'sirchanlikdan; och jigarrang parda – tortinchoqlikdan dalolat beradi. Nigor oyim ko'zlari psixolog P. M. Yakobson e'tiroficha tortinchoq ayol ekanligi ayon bo'lmoqda. Asarni o'qir ekanmiz,

Ammo Ra'noning ismi – jismiga yoxud husniga juda muvofiq tushkan edi. Men rassom emasman. Agar menda shu san'at bo'lganda edi, so'z bilan biljirlab o'lturmas, shu o'runda sizga Ra'noning rasmini tortib ko'rsatar, qo'yar, faqat menga Ra'no gulining suvigina ko'proq kerak bo'lar edi.

Solih maxdum xasis, ta'magir, har holda sajiyasi e'tibori bilan uni yaxshilar qatorig'a qo'yib bo'lmaydir. Va lekin tabi'at xasis emas, tikandan gul, aridan bol yarataberadir. Shunga o'xshash tikanlik yog'ochdan xush islik, latif ko'runishlik Ra'no yaratilg'an edi.

Ra'noning sochi gungurt-qora, ya'ni quyoshsiz joylarda qora ko'rinar edi. Shunga o'xshash Ra'noning ko'zida ham buning asari ko'ruladir: mudavvarga moyilroq jodu ko'zi kishiga qattiq qarag'anda qoraliqdan boshqacha yana bir turluk qiziqish nur sochar edi. Burni hech bir munaqqidg'a berishmaslik mutanosib, har zamon uyalish tabassumiga hozir turg'an, nafis irinlarining yuqorig'i qismida sezilar-sezilmas tuklar ko'kargan edi. Yuzi cho'ziq ham emas, oy kulcha ham deb bo'lmas kishiga kulib qarag'anda qizil olma ostlarida ikkita zamma ravishlik shakl hosil bo'lar, go'yo bizga chin ra'no guli ochilg'an holatda ko'rinar edi. Sochlari juda quyuq, sanoqsiz kokillar Ra'noning arqa, o'ngini tutib yotar, qaddi uzunliq bilan qisqaliqning o'rtasi, do'nduq barmoqlarining jimjilog'ida xina gullari, har holda bu qiz yolg'iz Qo'qonningg'ina emas, umuman Farg'onaning kuylariga qo'shulib maxtaladirg'an go'zallaridan edi.

O'quvchining asosiy diqqati portretning bosh , yuz qismiga qaratilgan bo'ladi. Tasviriy san'at asarlarini yaratishda ham "plenerda" portretida eng muhimi uning ko'rinishi va yuz ifodasidir. Aynan shu ifodada insonning ichki ruhiy dunyosi aks etadi. Inson xarakterini , umuman butun borlig'ini yorqin namoyon etadigan ifodani topish juda muhimdir. Boshqa detallar esa uni to'ldiradi va kuchaytiradi. Inson tasvirida ko'z, burun va lablar uning xarakterini ifodalaydi. E'tibor bersak, Abdulla Qodiriy ushbu romanda Ra'noning yuz qismini mahorat bilan sifatlashlar, o'xshatishlar orqali tasvirlagan. So'zlar vositasida bosh qahramonning yuz ifodasi gavdalangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A. Qodiriy . Mehrobdan chayon. " San'at", Toshkent, 2001.
2. A. A'zamjonov. Portret janrining ilmiy-nazariy asoslari.
www.oriens.uz. 3(11), November, 2023.